

Editoriaal. Naar een Rode Lijst en één Verspreidingsatlas van de macro-nachtvlinders in Vlaanderen: een gezamenlijk project van de V.V.E., Natuurpunt en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO)

Wim Veraghtert, Tom Sierens & Dirk Maes

Samenvatting. De Rode Lijst van de macro-nachtvlinders geeft aan welke kans soorten hebben om uit te sterven in Vlaanderen. De publicatie van de Rode Lijst is voor dit jaar voorzien. Naast deze Rode Lijst wordt er gewerkt aan een volwaardige verspreidingsatlas voor Vlaanderen. Dit wordt een gezamenlijke publicatie van de V.V.E. en de Vlinderwerkgroep van Natuurpunt. In dit werk worden de ecologie, verspreiding en trends besproken voor elk van de 722 soorten macro-vlinders die in Vlaanderen populaties hebben.

Abstract. The Red List of macro-moths indicates the risk of species becoming extinct in Flanders. The publication of the Red List is planned for this year. In addition to this Red List, work is being done on a fully-covered distribution atlas for Flanders. This will be a joint publication of the V.V.E. and the Lepidoptera Working Group of Natuurpunt. This work discusses the ecology, distribution and trend of each of the 722 species of macro moths which have populations in Flanders.

Résumé. La Liste rouge des macro-lépidoptères indique le risque d'extinction des espèces en Flandre. La publication de la Liste rouge est prévue pour cette année. En plus de cette Liste rouge, des travaux sont en cours sur un atlas de distribution couvrant entièrement la Flandre. Ce sera une publication conjointe du V.V.E. et du groupe de travail sur les lépidoptères de Natuurpunt. Ce travail traite de l'écologie, de la distribution et de la tendance pour chacune des 722 espèces de macro-lépidoptères qui ont des populations en Flandre.

Key words: Red List— Distribution Atlas – Macro-moths – Flanders.

Veraghtert W.: V.V.E. & Natuurpunt Studie, Belgium. wim.veraghtert@gmail.com

Sierens T.: V.V.E., Vrieselhof, Belgium. sierenstom@gmail.com

Maes D.: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, Belgium. dirk.maes@inbo.be

DOI: 10.6084/m9.figshare.19660644

Inleiding

Vlinders zijn altijd al de meest populaire insectengroep geweest, zowel bij leken als bij (amateur)entomologen. Het is echter een minderheid van de vlinders geweest die met de meeste aandacht ging lopen: de dagvlinders. Een eerste voorlopige verspreidingsatlas werd gepubliceerd in 1993 (Maes & Daniëls 1993), gevolgd door lijvige naslagwerken 'Dagvlinders in Vlaanderen. Ecologie, Verspreiding & Behoud' (Maes & Van Dyck 1999) en 'Dagvlinders in Vlaanderen. Nieuwe kennis voor betere actie' (Maes *et al.* 2013). De eerste Vlaamse Rode Lijst dateert uit 1996 en kreeg in 2021 zijn meest recente update (Maes *et al.* 2021).

Historisch overzicht

De aandacht voor nachtvlinders hinkte altijd wat achterop. Al in de 19de en vroege 20ste eeuw waren er nachtvlindersaars actief, maar de focus lag op een eerder beperkt aantal regio's waaronder het Zoniënwoud, de Westkust en enkele gebieden in de Limburgse Kempen. De waarnemersgemeenschap werd destijds gedomineerd door Waalse en Brusselse amateur-entomologen, zoals blijkt uit de oude catalogi van bijvoorbeeld de Sélvs-Longchamps (vanaf 1844) en Lambillion (1900–1913). Vanaf het midden van vorige eeuw nam het aantal waarnemers toe en gebeurde, onder impuls van de Vlaamse Vereniging voor Entomologie, inventarisatiewerk dat resulteerde in de publicatie van tal van artikels en een regionale catalogus voor de provincie Antwerpen (Janssen 1985). Een overzichtswerk voor heel België werd

gepubliceerd door Hackray & Sarlet (1969–1985), maar bleek voor Vlaanderen erg onvolledig. De Catalogus die in 1998 door Willy De Prins (V.V.E.) werd gepubliceerd, gaf een exhaustief overzicht van alle soorten Lepidoptera die in België zijn waargenomen, voor de eerste maal inclusief microlepidoptera, en met een aanduiding in welke provincie ze voorkwamen. Dat werk was een mijlpaal, maar had een andere opzet dan de verspreidingsatlas en Rode Lijst die in dezelfde periode voor dagvlinders werden uitgewerkt. De toenmalige Faculté des sciences agronomiques de l'état van Gembloux startte in 1971 met de publicatie van verspreidingskaarten voor insecten in België, waaronder macrolepidoptera, maar dat project werd nooit gefinaliseerd (Leclercq *et al.* 1980). Uit dit project kwam ook een eerste aanzet voor een Rode Lijst waarop ook (macro-)nachtvlinders figureerden, maar de schaal en omvang bleven zeer beperkt.

Rode Lijst: Zilverhaak – *Deltote uncula*. © Maarten Jacobs.

Na de eeuwwisseling nam de populariteit van de nachtvlinderstudie sterk toe. De publicatie van een toegankelijke veldgids (Waring & Townsend 2006) vormde een eerste stimulans. Vanaf 2008 zorgde waarnemingen.be als een online waarnemingendatabank en een kanaal waarlangs waarnemers hun waarnemingen konden delen met anderen, voor een enorme toename aan waarnemingen én waarnemers. Intussen is de tijd rijp voor twee grote projecten rond macro-nachtvlinders: een Vlaamse Rode Lijst en een verspreidingsatlas. Voor deze projecten slaan de Vlaamse Vereniging voor Entomologie, Natuurpunt Studie en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek de handen in elkaar. Essentieel voor beide projecten is het samenbrengen van zoveel mogelijk historische data én de massa recente data.

Rode Lijst

Rode Lijsten worden in Vlaanderen opgemaakt door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Ze geven aan welke kans soorten hebben om uit te sterven in Vlaanderen: zo worden soorten ondergebracht in categorieën, van 'Momenteel niet in gevaar' tot 'Regionaal uitgestorven'. Om te bepalen in welke categorie een soort valt worden vaste criteria van de International Union for the Conservation of Species gehanteerd (IUCN Standards and Petitions Committee 2019). Daarbij wordt de verspreiding van een soort in een historische periode vergeleken met die in het afgelopen decennium. Omdat gestandaardiseerde tellingen uit de vorige eeuw ontbreken en voor het voorbije decennium enkel gegevens voor algemenere macro-nachtvlinders beschikbaar zijn, wordt er gekeken naar veranderingen in het aantal kilometerhokken/atlashokken. Het afgelopen jaar werden er nieuwe Rode Lijsten gepubliceerd voor dagvlinders, libellen en zweefvliegen (Syrphidae). We verwachten dat er voor macro-nachtvlinders gelijkaardige patronen naar voren zullen komen. Zo blijken (bij dagvlinders en zweefvliegen) bosgebonden soorten het eerder goed te doen, terwijl gespecialiseerde soorten van heide en hoogveen blijven achteruitgaan. De publicatie van de Rode Lijst macro-nachtvlinders is voor dit jaar voorzien.

Verspreidingsatlas

Naast een Rode Lijst wordt er gewerkt aan een volwaardige verspreidingsatlas. Dit wordt een gezamenlijke publicatie van de V.V.E. en de Vlinderwerkgroep van Natuurpunt. Dit werk zal de ecologie, verspreiding en trend bespreken voor elk van de 722 soorten macro-nachtvlinders die in Vlaanderen populaties hebben. Het belangrijkste struikelblok voor het samenstellen van deze atlas wordt gevormd door de bestaande historische data, die niet gecentraliseerd noch gedigitaliseerd zijn. Hoewel de dataset van de V.V.E. meer dan 200.000 records omvat, bestaan er in Vlaanderen nog tal van private collecties en datasets die nog in geen enkele databank zijn opgenomen. Het digitaliseren daarvan is een monnikenwerk. De afgelopen jaren werden reeds een tiental datasets gedigitaliseerd. Om te vermijden dat deze verspreidingsatlas belangrijke hiaten vertoont, staat de digitalisatie van enkele belangrijke collecties nog op de planning. Intussen is het waarnemersnetwerk zo sterk uitgebreid dat er nog nauwelijks grote 'witte gaten' in de recente verspreidingskaarten van algemene soorten te vinden zijn. Enkel in delen van West-Vlaanderen (met name de polders in de omgeving van Diksmuide) en Limburg zijn hier en daar nog duidelijke gaten te vinden. Ook is er de afgelopen jaren veel inventarisatiewerk verricht in voorheen minder goed onderzochte natuurgebieden (o.a. door de Werkgroep Bladmineerders van de V.V.E.). Tenslotte vonden gerichte zoekacties naar zeldzame soorten plaats, de ene keer succesvoller dan de andere. Daardoor is ons zicht op het verspreidingsbeeld van minder algemene of zelfs zeer zeldzame soorten beter dan ooit tevoren. De komende twee jaar zullen bijgevolg verder in het teken staan van het verder digitaliseren van oude collecties en het schrijven van de tekst.

Oproep

Heb je zelf nog oude nachtvlinderdata liggen of wil je helpen bij het digitalisatiewerk? Heb je interesse om een weinig onderzocht kilometerhok (van Lampernisse tot Riemst) te onderzoeken? Geef een seintje!

Referenties

- De Prins W. 1998. Catalogue of the Lepidoptera of Belgium. — *Studiedocumenten van het K.B.I.N.* 92: 1–236.
- Hackray J., Sarlet L.G. 1969–1985. Catalogues des macrolépidoptères de Belgique. — *Suppléments à Lambillionia*.
- IUCN Standards and Petitions Committee. 2019. Guidelines for Using the IUCN Red List Categories and Criteria. Version 14. Gland, Switzerland: IUCN Standards and Petitions Committee, <http://www.iucnredlist.org/documents/RedListGuidelines.pdf>
- Maes D. & Daniëls L. 1993. Voorlopige atlas van de Vlaamse dagvlinders. — *Euglena* 12(3): 1–65.
- Maes D., Vanreusel W. & Van Dyck H. 2013. Dagvlinders in Vlaanderen: nieuwe kennis voor betere actie. - Lannoo nv, Tielst, 39 pp.
- Maes D. & Van Dyck H. 1999. Dagvlinders in Vlaanderen – Ecologie, verspreiding en behoud. — Stichting Leefmilieu/Antwerpen i.s.m. Instituut voor Natuurbehoud en Vlaamse Vlinderwerkgroep/Brussel, 480 pp.
- Maes D., Herremans M., Vantieghem P., Veraghtert W., Jacobs I., Fajgenblat M. & Van Dyck H. 2021. IUCN Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen 2021 — *Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2021* (10). Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. <https://doi.org/10.21436/inbor.34052968>
- Leclercq J., Gaspar C., Marchal J.-L., Verstraeten C. & Wonville C. 1980. Analyse des 1600 premières cartes de l'atlas provisoire des insectes de Belgique, et première liste rouge d'insectes menacés dans la faune belge. — *Notes fauniques de Gembloux* n°4. Faculté des sciences agronomiques de l'état. Gembloux, 104 pp.